

EESTI MUISTSETEST SUGUKONNAKÜLADE JA INIMESTE NIMEDEST

J. Kuum

Viimaste ametlike andmete põhjal oli meil 1997. aastal üle 4300 küla, millest 245 (Alevike ..., 1997) oli *vere*-lõpulise nimega ehk 5,7% külade arvust. *Vere*-lõpuga külad kujutavad endast arvatavasti vanu muistseid sugukonna- ja suurperekülasid, mille paiknemise kohta esitas J. Kuum 1984. aastal skeemi (Kuum, 1984), mis on toodud ka siin joonisel 1. Nad asuvad kõige arvukamalt Põhja-Tartumaal, Jõgevamaal ja Põhja-Viljandimaal. Ka Saaremaal, Virumaal, Raplamaal, Harju-, Lääne- ja Põhja-Pärnumaal esineb neid, kuid juba märksa hõredamalt. Üsna vähe ja ainult juhuslikult on neid ka Lõuna-Eestis. Üldse ei ole neid Hiiumaal, sest see asustati märksa hiljem, pärast XIII sajandit. Professor P. Alvre arvates on *vere*-lõpulisel külanimed tekkinud juba enne XIII sajandit (Alvre, 1963). Samal ajal esineb, kuigi vähemal määral, ka *pere*-lõpuga külasid. Arvatavasti kujutasid need esialgu üksikperesid ehk talusid, mis talude arvu suurenedes hakkasid kandma *vere*-lõpuga külanime. Sellised külad olid muistsed sugukonna- ja suurperekülad. Põhjalikult on nende paiknemist Põhja-Tartumaal uurinud keeleteadlane V. Pall (1977) ja Saaremaal keeleteadlane M. Kallasmaa (1996).

Joonis 1. *vere*-lõpuliste nimedega külade paiknemine Eestis

Nende külade nimi koosneb kahest osast. Selle esiosa ehk täiendsõna näitab muistse inimese (vanema), sugukonna alustaja nime ja lõpuosa *-vere* märgib sugukonna küla. Üldiselt on need külanimed tekkinud järgmiselt:

-pere → *-veri* → *-vere*, näiteks

isik Ollu → Ollupere → Ollustveri → Olustvere¹.

Et *vere*-lõpulisel nimed tähistavad ka pärivust, sellele juhtis tähelepanu juba 1868. a. G. J. Schulz-Betram (1868). Ka sissetunginud vallutajad (sakslased jt.) leidsid eest Eesti paikkondadele eestlaste poolt pandud kohanimed, mida nad ka kasutasid kirjutistes. Nii kirjutab Henrik (Henriku ..., 1982) oma kroonikas 1220 Igeteveri Jõgevamaal, mida nüüd nimetame Igavere külaks, ja Tapa lähedal oli Reineveri küla, mille asemele rajati Koigi mõis.

¹ Olustvere päritavust Ollust väljendab seestütlev kääne.

Ka P. Johansen (1933) märgib Taani hindamisraamatu andmetel, mis pärineb XIII sajandist, Villakveri ja Harjumaal Arukülas asuvat Igeteveri. Praegu nimetatakse neid Villakvere ja Igavere küladeks. Kuid see näitab, et vahepealseks astmeks oli *veri*. V. Lõugas (1992) peab *vere-lõpulisi* külanimesid väga omapäraseks külade rühmaks.

Põhiliselt esinevad *vere-lõpuga* külad Põhja-Eesti murdealal (Kask, 1956). Paistab, et siinses murdes oli *-vere* sugukonna- või suurpereküla muistseks nimeks. Märkimisväärne on ka asjaolu, et see ala langeb kokku XIX sajandil kasutatud kurgedega harkadra ja osalt ka vannasadra kasutusala, mis selgub jooniselt 2. Kurgedega ader ise oli pikkade aisadega, mille otsas oleva pulga taha kinnitati otse roomad. Lõuna-Eesti harkader oli kurgedeta ja lühikeste aisadega. Hobune rakendati siin adra ette, aisa otsa kinnitatud nõõri abil. I. Manninen (1933) märgib, et nii Põhja-Eestis kui Lõuna-Eestis kasutatud põllutööriistad erinesid tunduvalt.

Joonis 2. Erinevate adratüüpide kasutamine Eestis

vere-lõpulised külanimed annavad meile ülevaate ka muinasaja inimeste nimedest, sest külanime esiosa ehk täiendsõna annab meile tolaegse (nn. paganaaegse) inimese nime. Näiteks Kallivere küla Kalli, Ellivere küla (esineb Väike-Maarjas) Elli, Adaver Ada jne. Kuid peab arvestama ka seda, et vahepealsete sajandite kestel on paljud nimed tundmatuseni muutunud ja viimastel sajanditel suupärasemaks tehtud, et nende rääkimisel oleks nagu sisu. Nii esineb Muhumaal Rootsivere küla, mis muinasajal oli Roosevere küla, Roose nime järgi. Samuti on Naelavere küla, mis algselt oli Nalavere, milles isikunimi Nala; Harjumaal Kosel on Palvere küla, mis muinasajal oli Paltavere, millest isikunimi Palta; Läänemaal Palivere oli vanasti Pallevere, millest inimese nimi Palle. Sageli on enne XIII sajandit sugukonnakülal hoopis teistsuguse väljendiga nimi, millest on kirjutatud "Agraarteaduses" varem (Kuum, 1998). Nii on Rakvere lähedal Koeravere, mis muinasajal oli Kooravere, millest isikunimi Koor; Tartumaal on Väägvere, mida vanasti kutsuti Voikvereks, millest isikunimi Voik; Harjumaal Kosel olevat Kanavere kutsuti enne Kannevereks, millest inimese nimi Kanne; Järvemaal asuvat Kärevere kutsuti muinasajal Kerrevereks, millest isikunimi Kerre; Viljandimaal kutsuti Soomevere varem Sumovereks, millest isikunimi Sumo; Rakvere linna asemel oli muinasajal Rakevere küla, milles isikunimi Rake; Harjumaal Viimsis asub Randvere, mida muinasajal kutsuti Randevere, kus isikunimi Rande, jne. Nii saame tänapäeval kasutatavatele isikunimedele lisaks rohkesti muinasajal tarvitavaid, millele pole kahjuks tähelepanu pööranud E. Rajandi (1966) oma suurepärasest nimede raamatust ega ka M. Kallasmaa (1996) oma ulatuslikus Saaremaa nimede käsitluses.

Vanadest *vere*-lõpulistest kohanimedest võime eeltoodule lisaks anda veel isikunimed, mida kasutati muinasajal (enne XIII sajandit):

Ala, Alo, Alva, Andike, Anni, Arba, Aris, Arpe, Arve,
Ea, Eeba, Eeni, Eera, Eeri, Eerika, Eige, Ella, Elle, Emma, Etti,
Igete, Iida, Iiga, Iira, Iire, Imma,
Jaara, Juta, Jädi,
Kaare, Kaase, Kager, Kai, Kaia, Kaige, Kalla, Kalle, Kassi, Kiire, Kiiri, Kilba,
Kille, Kirpe, Kobro, Kono, Koore, Korke, Kosta, Koste, Kote, Kulla, Kurre,
Laidi, Leeba, Lille, Lusti,
Maale, Mama, Moora, Musti, Mõnu, Mälli,
Oodi,
Paada, Paisse, Palta, Pandi, Paua, Peeri, Pella, Perka, Piika, Piilu, Pillu, Pitke,
Pitko, Pupa,
Raiga, Raski, Reine, Ruti, Rutik, Rutt, Rüta,
Saage, Saava, Samo, Sarge, Serre, Serri, Surga,
Taabi, Taadi, Taaga, Taali, Tabi, Taki, Talli, Tarba, Terra, Tuula, Tuuli, Tõnu,
Udro, Unni, Uudo,
Vaagi, Vaasi, Vaida, Vaima, Valsa, Varbe, Vasse, Vassi, Velle, Venno, Voidike,
Voik, Vorbe, Võtik,
Älli, jne.

Sellega on *vere*-lõpulisel külanimed ka väga oluliseks muinasajal elanud inimestele nimede andjaks ning sageli on nad ainukeseks isikunimedele allikaks.

Kirjandus

- Alevite, alevike ja külade nimistu kinnitamine ning nende lahkmejoonte määramine. Riigi Teataja nr. 95/96, 31. detsembril 1997.
- Alvre P. Kuidas on tekkinud *vere*-lõpulisel kohanimed. – Keel ja Kirjandus, nr. 4, 1963.
- Eesti talurahva ajalugu I. Eesti TA Ajaloo Instituut. Tln., 1992.
- Henriku Liivimaa kroonika. Tõlkinud R. Kleis. Tln., 1982.
- Johansen P. Die Estlandliste des Liber Cenus Daniae. Kopenhagen, Reval 1933.
- Kallasmaa M. Saaremaa kohanimed I. Eesti Keele Instituut, 1996.
- Kask A. Eesti murrete kujunemisest ja rühmitamisest. Rmt.: Eesti rahva etnilisest ajaloost, Tln., lk. 26, 1956.
- Kuum J. *Vere*-mõistatusest. – Edasi, 13. XII 1984.
- Kuum J. Vanemate külade nimedest. – Agraarteadus, nr. 3, lk. 169...171, 1998.
- Lõugas V. Põllumajanduse kujunemine majanduse aluseks. Rmt.: Eesti talurahva ajalugu, Tln., lk. 57...75, 1992.
- Manninen I. Die Sachkultur Estlands II. Tln., 1933.
- Pall V. Põhja-Tartumaa kohanimed II. Tln., 1977.
- Rajandi E. Raamat nimedest. Tln., 1966.
- Schultz-Bertram G. J. Wagien, Baltische Studien und Erinnerungen. Dorpat, 1868.